

בסנהדרין כז), הכוונה שרשע כזה המסוגל לשקר בעדות כזו, פסלתו תורה פסול הגוף גם אילו יצויר שברור לנו שבמקרה המסוים הזה אינו משקר (עפ"י קהלות יעקב סנהדרין טו).
או כלך לדרך זו: אכן רשע פסול פסול-הגוף גם כשאין חשש משקר, דלא-פלוג רחמנא, אלא שר בא דרש טעמא דקרא ללמוד למקום אחר שהנוגע פסול לעדות, [שבכגון זה, להרחיב ולהוציא דינים נוספים, דרשינן טעמא דקרא, כמבואר בכמה מקומות] (עפ"י בית ישי עה הערה ג).

דף לא

'מדבר שקר תרחק...' נראה שכל ההנהגות וההוראות דלהלן נדרשו על סמך לשון הרחקה שנקט הכתוב בענין השקר. ומזה למדו שיש להתרחק מן השקר בכל אופן, גם כאשר הוא נעשה לשם הוצאת האמת לאור, אלא שאינו לפי כללי הדין ויש בו נטיה של רמאות ואונאה – צוה הכתוב להתרחק הימנו.

וראה במובא בסנהדרין יז בדין האחרונים אם מותר לדיין לומר 'איני יודע' ולא להביע את דעתו, כדי שלא ייפסק הדין על פי שני הדיינים שכנגדו. ואע"פ שמבואר כאן שאסור לעשות תחבולה כדי להוציא האמת לאור, יש מקום לחלק בין הנידונים – כן כתב הרחיד"א בברכי יוסף (יה, ג. הובא בשו"ת רב פעלים ח"ג חו"מ א). ואולי הכוונה שדיין שונה כיון שהוא בא לפסוק דין אמת, ובטוח בדעתו שהדין שדנו השנים אינו אמת.

אכן, אף כי כאן מדובר בבית דין דוקא, שבזה נאמר הציווי 'מדבר שקר תרחק' וכמו שאר כל הדיינים המנויים כאן, אעפ"כ שייך אותו ענין גם בטענות ומענות שבין אדם לחברו שלא בב"ד, שאסור להונות את חברו הגם שעושה כן לצורך האמת שהיא ידועה לו, כגון שאם לא ידמה לא יאמין לו חברו, והוצרך לשנות כדי שיאמין לו לאמת – אף זה אסור, אך לא משום 'מדבר שקר תרחק' אלא משום גניבת דעת – כן מבואר בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג קלג. וע"ע במובא בב"ק מ: על תד"ה הוה.

ומה שאמרו שאסור לתלמיד לבוא עם רבו שייראה כבא להעיד – אין האיסור במה שגורם לשני להודות או להתפשר, שזו מצוה והרי אין לו לחוש שמא רבו משקר (כבכתובות פה. קים לי בגוי'...). – אלא האיסור מפני שמראה עצמו כאילו בא להעיד והרי זה שקר ע"י רמיזה (חזון איש – לקוטים למסכת שבועות).

'מנין לשלשה שנושין מנה באחד, שלא יהא אחד בעל-דין ושנים עדים, כדי שיוציא מנה ויחלוקו.'
הא אם סלקו עצמם באמת מזכותם – יכולים להעיד עבור השלישי (כבב"ב מב:), אלא שגם באופן זה צריך להודיע כן, משום חשד של 'מדבר שקר תרחק' (עפ"י ריטב"א; ר"י מלוניל).

'מנין לשנים שבאו לדין, אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש איצטלית בת מאה מנה, שאומרים לו, לבוש כמותו או הלבשהו כמותך.' מה שעכשו אין מקפידים על כך, כי נראה שדוקא כשזה לובש בגדים יקרים מאד, של מאה מנה, וזה לובש בלויי סחבות, אבל אם זה בגדיו חשובין וזה לא – לית לן בה (תורת חיים. וע' ריטב"א דלאו 'כמותך' ממש שזה דבר רחוק הוא אלא לאפוקי שלא יהא הוא לבוש איצטלית וחברו סמרטוט. והרמב"ם (סנהדרין כא, ב) כתב: 'הלבישהו כמותך עד שתדון עמו או לבוש כמותו עד שתהיו שוין').

'מנין לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו... לא תשא – לא תשיא.' יש לפרש שעיקר הדרשה מסתמכת על ההבנה העמוקה בפשט הכתוב, כי לשון 'לא תשא' נמצא בשני

מובנים: לא תקבל, וגם לא תדבר ('לא תשא את שם ה'א לשוא'). ובתורה לא נמצא במובנו הראשון, בשמיעה. ועל כן דרשו חז"ל, 'לא תשא שמע שוא' – לא תדבר דבר ששמיעתו שוא (עפ"י עלה יונה עמ' קיד).

אכן, מצאנו בדרשות רז"ל דרשות כגון זו של חילוף פעל-הפעיל:

נזיר מד. לא יעבור – לא יעביר (ואמנם שם יש טעם והכרח מלשון הכתוב, כמו שכתב באור החיים ריש אמור. ובאר שם את דברי הרמב"ם לענין מטמא כהן ('לנפש לא יטמא – לא יטמא') ולענין כלאים (לא יעלה – לא יעלה); סוטה י' ויקרא – ויקרא' (וע"ש מהרש"א); שם יג 'חורד – חוריד' (וע"ש מהרש"א); סנהדרין פט. 'שמע – ישמיע'; להלן מז: 'לא תנאף – לא תנאיף' (וע"ש מהרש"א ורש"ש). וע"ע אתון דאורייתא כלל כ.

'אמר רב פפא: לאפוקי מלך... ומאן דאמר מלך – אבל משחק בקוביא, מדאורייתא מחזא חזי ורבנן הוא דפסלוהו.' הרשב"א ז"ל תמה על טעמו של רב פפא, הלא סוף סוף גם אילו היה מעיד – לא היו מוציאים ממון על פי עדותו, נמצא שלא כפירת-ממון ומדוע יתחייב קרבן?

וצידד לומר שחכמים לא פסלו את המשחק בקוביא לגמרי, ואילו היה מעיד והיה זה תופס – אין מוציאים מידו, ולכך נחשבת זו לעדות-ממון כי מכל מקום מועילה היא לענין תפיסה.

ואמנם בסוף דבריו הקשה על כך, שאין נראה שמשום תפיסה תחשב כפירת ממון. ונשאר ב'צריך עיון'. ויש מקום לומר לדינא שאין מועילה תפיסה בעדות פסולי-עדות מדרבנן. ואף לפי מה שצידד בתחילה – זהו רק לשיטת רב פפא, אבל לרב אחא בר יעקב שהלכה כמותו שאף משחק בקוביא אינו חייב – יש לומר שלשיטתו חכמים פסלו את המשחק בקוביא מכל וכל. כן העלה בשו"ת נחל יצחק (להגרי"א מקובנא – חו"מ לד. וכ"כ הגר"נ גולדברג שליט"א במכתב), שאין מועילה תפיסה בפסולין דרבנן.

וכבר פלפלו רבות בדברי הרשב"א הללו, ובדין שבועת העדות במקום שהועילה עדותם לענין תפיסה בלבד, ובכל המסתעף – ע' שב שמעתא ז, ג; אבני מילואים צו סק"ח; שו"ת רעק"א קעט; שו"ת ר"י מסלוצק ס; אור שמח עדות יא, ו ובחדושי כאן; עונג יום טוב קנא; דבר אברהם ח"ב לב, ב; מרחשת ח"ב כג; זכר יצחק ח"ב סוסי"א לה; ישועות יעקב חו"מ כה; בית זבול ח"ב ד; אבי עזרי (קמא) עבדים ה, יד; גניבה ב, יב ד"ה ולפי; בית ישי קו; אילת השחר להלן לג: ועוד).

אולי יש לתרץ הקושיות שהקשו מכמה מקומות שנראה מהם שזכות תפיסה אינה עושה כפירתו לכפירת ממון – שלא דיבר הרשב"א אלא בכגון שלא נודע פסולו לב"ד כשכפר [ואינו רחוק, דמסתמא איירי בהכי שהרי תובעו שיעיד כי סבור שהוא כשר], וכיון שכן הלא אילו היה מעיד, ב"ד היו מוציאים בפועל ממון על פיו, ושוב כשיתברר שהיה באותה שעה משחק בקוביא – לא יחזירו הדין, אבל בעלמא שכבר נודע פסולו אין בעדותו ממש, שאין מקבלים עדות משום שמא יתפוס. וצ"ב.

(ע"ב) 'אלא היינו טעמא דרבנן, דמייתו לה בקל וחומר...' על הכלל 'אין עונשין מן הדין' בחיוב קרבן

(ובהערת גליון הש"ס) – ע' במובא במכות יד ובסנהדרין נד.

'אמר לשנים בואו והעידוני... או שאמרו לו אין אנו יודעין לך עדות. משביע אני עליכם. ואמרו, אמן – הרי אלו חייבין.' הקשו הראשונים, לפי מה שנראה לכאורה שמדובר שכפרו בבית דין [שאם לא כן לא אתיא כרבנן], אם כן הרי משעה שכפר והכחיש שידוע לו עדות שוב אינו מעיד, נמצא שבשעה שנשבע אין כאן כפירת ממון אלא כפירת דברים בעלמא [ואין במשמע בגמרא שמדובר כאן שהשבעה תוך כדי דיבור לכפירה] –

וכתב הר"ן: 'קרוב אני לומר' שאדם שכפר ואמר שאינו יודע עדות, אפילו בבית דין – יכול לחזור ולהעיד, כיון שכן דרך אנשים המשתמטים מלהעיד לומר שאינם יודעים, ואין זה בכלל 'כיון שהגיד

שוב אינו חוזר ומגיד'. ואמנם אם כבר נשבע – אינו נאמן לחזור ולהעיד משום שאין אדם משים עצמו רשע, לומר שכפר ונשבע לשקר.

ואולם משאר ראשונים נראה שמדובר שכפרו חוץ לבית דין ונשבעו בב"ד, אבל כפרו בבית דין אין מתחייבים על שבועתם שאין זו שבועת ממון, שהרי באותה שעה אינם כשרים לחזור ולהעיד מפני שכבר אמרו שאינם יודעים עדות ואין אדם חוזר ומעיד (ערמב"ן רשב"א וריטב"א. וכ"ה בר"ן בחדושיה).

וע' בשו"ת הריב"ש החדשות (יג; לא) שאמנם קודם שנשבעו חוזרים ומעידים, שאפשר ששכחו ועתה נזכרו, אבל אם נשבעו, היה להם לדייק בדבריהם, ואין לתלות בשכחה. וע"ע בתשובות יב יד; שו"ת הרא"ש נט, א ד"ה ומה שכתב; חדושי הרשב"א הריטב"א ותורא"ש להלן מו: וע' באורך בקצוה"ח כח סק"ח.

'השביע עליהן ה' פעמים חוץ לבית דין, ובאו לב"ד והודו – פטורין'. ולר' מאיר שמחייב אפילו מפי עצמו חוץ לבית-דין, כאשר נשבע חוץ לב"ד ובא לב"ד והודו – מחלוקת הראשונים; ר"י בן מגאש כתב שחייב (וכן צדד הריטב"א בתחילה). והרמב"ן פטר, שלא חייב ר"מ חוץ לב"ד אלא בשלא באו לב"ד, אבל באו והודו – פטור. וכן כתבו הרשב"א והר"ן.

– ואם תאמר כיצד נאמנים עתה להעיד, והלא בכך משימים עצמם רשעים לומר שנשבעו לשקר בתחילה? יש לומר כגון שאומרים שהיו שכוחים באותה שעה ונזכרו. או גם יש לומר שאעפ"י שאומרים בשקר נשבענו, אנו מחלקים דיבורם ומאמינים על העדות ולא מאמינים על רשעותם, שבשני ענינים 'פלגינן דיבורא' (עפ"י ריטב"א).

דף לב

'כגון שכפרו שניהם בתוך כדי דיבור, ותכ"ד כדיבור דמי' – וכיון שכן, יכול העד הראשון לחזור בו מיד הלכך העד השני מתחייב שהרי בשעה שכפר יכול היה הראשון לחזור בו מכפירתו (עפ"י תוס' בע"ב ד"ה אבל; ריטב"א כאן ועוד).

ויש מקום לפרש שגם אילו הראשון לא היה יכול לחזור בו – השני חייב, לפי שעדותו קשורה ומעורבת עם עדותו של הראשון, וכעדות אחת דמי (עפ"י רמב"ן בע"ב ותורא"ש לתירוץ אחד).

ובתורא"ש הוכיח שאכן הטעם האמתי הוא זה, ולא משום חזרת הראשון. ואולם בדברי הרמב"ן יש מקום לומר שטעם זה רק לפרש מדוע הוצרכו לתרי בני – על זה פרש דהוה אמינא שוהו הטעם, אך אליבא דאמת הטעם הוא משום חזרה. וכן מפורש בתורת חיים.

על שיעור זמן 'תוך כדי דיבור', ועל גדרו וטעמו של דין חזרה בתוכ"ד – ע' במובא בב"ק עג וב"ב קכט ונדרים פז.

'לימא בהא קמיפלגי, דמר סבר עד אחד כי אתא לשבועה הוא דקא אתא, ומר סבר ע"א כי אתא לממונא קא אתא'. יש מפרשים [דלא כרש"י וריטב"א], שודאי לא עלה על הדעת טעות גמורה זו שעד אחד מחייב ממון, אלא הכוונה לומר שנחשב עדות העד כעדות ממון, שהואיל וראוי להצטרף עם אחר לפיכך נחשב שבא על ענין ממון (ר"י בן מגאש; רשב"א. וע' אבי עזרי שבועות ח, ח).